

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ З ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ

У статті автором проаналізовано особливості охорони праці на підприємствах з виконання робіт із підвищеною небезпекою. Досліджуючи вітчизняне законодавство, автор підсумовує, що фінансування та забезпечення безпечних і здорових умов праці є одним з основних обов'язків роботодавця. У висновку автором звернено увагу на той факт, що додержання основних вимог нормативно-правових актів у царині охорони праці на підприємствах з виконання робіт із підвищеною небезпекою дозволить створити більш безпечні умови праці, що в результаті дозволить зберегти життя та здоров'я працівників.

Ключові слова: роботодавець, працівник, охорона праці, робота з підвищеною небезпекою, безпечні і здорові умови праці.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки все частіше зростають вимоги до професійної підготовки працівника, які разом з іншими фаховими компетенціями передбачають уміння останнього надійно та безпечно працювати. Головний принцип, на якому базується державна політика в галузі охорони праці, ґрунтується на пріоритетності життя та здоров'я працівників перед будь-якими результатами.

Розробка сучасних і вдосконалення відомих технологій, створення нових або вдосконалення існуючих антропологічних об'єктів часто викликає виникнення нових або підвищення інтенсивності існуючих виробничих факторів. А тому розробка і запровадження дієвого механізму охорони праці на таких підприємствах є не лише запорукою економічного розвитку країни, а й сприятиме зменшенню кількості нещасних випадків на виробництві та зниженню рівня професійної захворюваності.

Мета статті полягає в аналізі та узагальненні особливостей охорони праці на підприємствах, де виконуються роботи з підвищеною небезпекою.

Аналіз останніх досліджень. Окремі аспекти в дослідженні сучасного стану та перспективи щодо покращення існуючого становища працівників, залучених до роботи на підприємствах з виконанням робіт із підвищеною небезпекою, були відображені у працях Б. С. Беззрук, Н. Б. Болотіна, С. М. Волошина, Г. Г. Гогіташвілі, Б. Н. Жаркова, С. А. Іванова, С. М. Прилипка, О. М. Ярошенка, М. І. Іншина, О. М. Обушенка та ін.

Виклад основного матеріалу. На початку минулого століття техніки безпеки, виробничої санітарії і пожежної безпеки можна було досягти завдяки порівняно простим технічним заходам і засобам. Раніше в процесі виробництва використовувалася сировина з відомими токсичними й пожежними влас-

тливостями: технологічне обладнання, машини та інструменти були нескладними, а виробничі будівлі за площею та об'ємом були невеликими. У другій половині ХХ ст. докорінно змінилися продуктивні сили, розширилося виробництво, виникли нові галузі промисловості [1, с. 12]. Виникла необхідність у глибокому вивченні біологічної, фізичної і хімічної сутності впливу шкідливих і небезпечних чинників, у прогнозуванні їх виникнення, щоб завчасно на підставі фундаментальних, технічних і медичних наук впроваджувати заходи захисту від них на стадії проектування, конструювання й виробничої експлуатації. Нині проблеми охорони праці вирішуються на національному рівні в масштабах держави. Основна увага приділяється усуненню шкідливого впливу технологічних процесів на організм людини шляхом оздоровлення умов праці на виробництві [2, с. 246–247].

Ключовими законодавчими актами національної системи законодавчих актів України, спрямованих на реалізацію цього конституційного права, є Кодекс законів про працю України та такі закони України: «Про охорону праці», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» тощо.

Під охороною праці в Законі України «Про охорону праці» розуміється вся система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі саме трудової діяльності [3]. Аналізуючи це поняття, А. І. Лозовий відзначає, що наведене поняття охорони праці дозволяє говорити про неї як про багато-

рівневу систему заходів щодо створення здорових та безпечних умов трудової діяльності, які здійснюються державними органами, органами місцевого самоврядування, роботодавцями та самими працівниками. Крім того, охорону праці з урахуванням даного визначення можна розглядати у різних аспектах: медичному, технічному, соціальному, економічному і, нарешті, у правовому аспекті, який утворює правову охорону праці [4, с. 344–345]. Погоджуючись із зазначеною тезою, О. М. Обушенко відзначає, що в широкому розумінні, урахуовуючи правовий аспект охорони праці, остання ототожнюється з трудовим законодавством узагалі і виступає як один із базових принципів трудового права [5, с. 98].

Аналізуючи світовий досвід, звернемо увагу на той факт, що і політика Міжнародної організації праці у сфері охорони праці відстоює принципівість забезпечення здорових та безпечних умов праці: 1) праця має здійснюватися в умовах здорового і безпечного виробничого середовища; 2) умови праці не повинні завдавати шкоди здоров'ю працівника і знижувати його людську гідність; 3) праця повинна надавати реальну можливість для розвитку особистості, самореалізації та служіння суспільству [6, с. 36]. Як бачимо, питанням, що стосуються охорони праці, приділяють свою увагу Організація Об'єднаних Націй і Рада Європи, Європейський Союз і Співдружність Незалежних Держав у своїх фундаментальних документах.

Відповідно до ст. 2 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою. Згідно з вимогами ст. 21 КЗпП України трудовий договір – це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [7].

Отже, як бачимо, у зв'язку з наявністю трудових відносин між працівником і роботодавцем останній зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити дотримання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці. За виконання цих вимог

роботодавець несе безпосередню відповідальність. Працівник же має право розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавство про охорону праці.

Позитивним є і той факт, що в Україні роботодавці прагнуть дотримуватись визначеного вектора, у зв'язку з чим протягом останніх десятиліть спостерігається стійка тенденція до зниження рівня виробничого травматизму. Проте, незважаючи на певні позитивні зрушення в економіці, становище у сфері охорони праці і досі залишається нестабільним. А тому існуючий в Україні рівень виробничого травматизму ще досить високий порівняно з більшістю розвинутих країн світу [8].

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про охорону праці» (далі – Закон) від 14.10.1992 р. № 2694-ХІІ [3] державна політика в галузі охорони праці спрямована на створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням.

Відповідно до ст. 18 Закону працівники, зайняті на роботах з підвищеною небезпекою або там, де є потреба у професійному доборі, повинні щороку проходити за рахунок роботодавця спеціальне навчання і перевірку знань відповідних нормативно-правових актів з охорони праці. Перелік робіт з підвищеною небезпекою затверджується центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці. Так, відповідно до наказу Держнаглядохоронпраці України від 26.01.2005 р. № 15 «Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та Переліку робіт з підвищеною небезпекою» (далі – Типове положення) [9] затверджено Перелік робіт з підвищеною небезпекою (далі – Перелік). Згідно з п. 1.7 Типового положення робота з підвищеною небезпекою – це робота в умовах впливу шкідливих і небезпечних виробничих чинників або така, де є потреба в професійному доборі чи пов'язана з обслуговуванням, управлінням, застосуванням технічних засобів праці або технологічних процесів, що характеризуються підвищеним ступенем ризику виникнення аварій, пожеж, загрози життю, заподіяння шкоди здоров'ю, майну, довкіллю. На підприємствах на основі Переліку з урахуванням специфіки виробництва роботодавцем розробляється і затверджується відповідний перелік робіт з підвищеною небезпекою, для проведення яких потрібні спеціальне навчання і щорічна перевірка знань з питань охорони праці.

Відповідно до положень ст. 18 Закону передбачено, що до роботи не допускаються працівники, у тому числі посадові особи, які не пройшли навчання, інструктаж і перевірку знань з охорони праці.

Також слід зауважити той факт, що фінансування охорони праці здійснюється за рахунок роботодавця.

Відповідно до положень ст. 19 Закону фінансування профілактичних заходів з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевих та регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, інших державних програм, спрямованих на запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням, передбачається, поряд з іншими джерелами фінансування, визначеними законодавством, у державному і місцевих бюджетах.

Для підприємств незалежно від форм власності або фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, витрати на охорону праці становлять не менше 0,5 відсотка від фонду оплати праці за попередній рік.

На підприємствах, що утримуються за рахунок бюджету, розмір витрат на охорону праці встановлюється у колективному договорі з урахуванням фінансових можливостей підприємства, установи, організації.

Суми витрат з охорони праці, що належать до валових витрат юридичної чи фізичної особи, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, визначаються згідно з переліком заходів та засобів з охорони праці, що затверджується Кабінетом Міністрів України (ст. 19) [3].

Нагляд за дотриманням вимог Типового положення здійснюють органи державного нагляду за охороною праці, а координацію та методичний супровід – Головний навчально-методичний центр та навчальні підрозділи експертно-технічних центрів Держгірпромнагляду.

Вивчення предмета «Охорона праці» при підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації працівників, які залучаються до виконання робіт з підвищеною небезпекою, на підприємстві регламентується п. 2.3 Типового положення. Теоретична частина предмета «Охорона праці» при підготовці повинна бути обсягом не менше 30 годин; при перепідготовці та підвищенні кваліфікації – не менше 15 годин.

Теоретична частина предмета «Охорона праці» під час професійної підготовки працівників, які не виконують роботи підвищеної небезпеки, вивчається в обсязі не менше 10 годин, а під час перепідготовки та підвищення кваліфікації – не менше 8 годин.

У Додатку 4 до Типового положення наведені типові тематичні план і програма з 8 основних тем.

На підприємствах згідно з п. 1.1 Додатка 3 Типового положення навчання та перевірку знань з питань охорони праці повинні проходити керівники, заступ-

ники керівників, головні спеціалісти, керівники основних виробничих та технічних служб, безпосередньо пов'язані з організацією безпечного ведення робіт. Крім того, згідно з п. 5 Додатка 3 навчання та перевірку знань з питань охорони праці мають проходити керівники, спеціалісти служб охорони праці, члени комісій з перевірки знань з питань охорони праці, особи, відповідальні за технічний стан і безпечну експлуатацію об'єктів підвищеної небезпеки підприємств.

Типове положення встановлює порядок та місце проведення навчання та перевірки знань з питань охорони праці посадових осіб (п. 5.2 та п. 5.3). Посадові особи, перелік яких наведено в п. 5.2, проходять навчання у Головному навчально-методичному центрі Держнаглядохоронпраці. Перевірка знань цієї категорії посадових осіб проводиться комісією, створеною наказом Держгірпромнагляду.

Посадові особи, перераховані в п. 5.3 Типового положення (а в нього входять керівники підприємств чисельністю менше 1000 працівників, керівники та спеціалісти служб охорони праці, члени комісій з перевірки знань з питань охорони праці підприємства), проходять навчання з питань охорони праці у галузевих навчальних центрах або навчальних закладах та установах, які отримали відповідний дозвіл на навчання з питань охорони праці.

Організацію навчання та перевірки знань з питань охорони праці працівників на підприємстві здійснюють працівники служби кадрів або інші спеціалісти, яким роботодавець доручив організацію цієї роботи.

Навчання та перевірка знань з питань охорони праці працівників (виконавців і посадових осіб), які не залучаються до виконання робіт підвищеної небезпеки, проводяться не рідше ніж один раз на три роки.

Посадові особи та працівники, які виконують роботи підвищеної небезпеки, проходять спеціальне навчання та перевірку знань відповідних нормативно-правових актів з охорони праці не рідше одного разу на рік.

Посадові особи малих підприємств (п. 5.4), які не мають можливості створити власні комісії з перевірки знань з питань охорони праці та провести навчання з питань охорони праці, проходять навчання та перевірку знань у навчальних закладах, які мають відповідний дозвіл.

Посадові особи підприємств, не включені до п. 5.2 та п. 5.3 Типового положення, проходять навчання та перевірку знань з питань охорони праці за видами робіт, які входять до їхніх функціональних обов'язків, безпосередньо на підприємстві, де вони

працюють. Комісія для перевірки знань цих працівників створюється з посадових осіб підприємства, які пройшли навчання та перевірку знань у навчальних закладах, що мають дозвіл Держгірпромнагляду на проведення навчання та отримали відповідне посвідчення на право проводити навчання та перевірку знань з охорони праці як члени комісії.

В окремих випадках, передбачених п. 5.7 Типового положення, проводяться позачергове навчання та перевірка знань з питань охорони праці.

Спеціальне навчання з питань охорони праці може проводитись безпосередньо на підприємстві або навчальним закладом, який має відповідний дозвіл. При проведенні такого навчання на підприємстві навчальні плани та програми розробляються з урахуванням конкретних видів робіт, виробничих умов і функціональних обов'язків працівників і затверджуються наказом керівника підприємства.

Не існує підприємств, де є всі роботи підвищеної небезпеки. Тому на кожному підприємстві необхідно мати затверджений його керівником перелік робіт підвищеної небезпеки, які виконуються на ньому.

Затверджується також на підприємстві поіменний список працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки.

Усі працівники та посадові особи підприємства, включаючи посадових осіб, відповідальних за виконання робіт підвищеної небезпеки (крім зазначених у п. 5.2 та п. 5.3 Типового положення), проходять

навчання та перевірку знань з питань охорони праці на підприємстві.

Разом з тим існує практика, коли працівники, які виконують роботи підвищеної небезпеки, та посадові особи, які керують роботами підвищеної небезпеки, керівники виробничих підрозділів, які проводять інструктажі та залучаються до навчання з питань охорони праці підлеглих працівників, керівники відділів, які не входять до складу комісії підприємства з перевірки знань з охорони праці, також проходять навчання та перевірку знань з питань охорони праці в спеціалізованих навчальних закладах. Слід зазначити, що організація такого навчання для цих осіб не є обов'язком керівника підприємства, а є його доброю волею. У спеціалізованих навчальних центрах створено кращу, ніж на підприємстві, навчально-технічну базу, навчальні центри мають у штаті або залучають кваліфікованих викладачів, а тому проводять більш кваліфіковане навчання.

Типове положення не зобов'язує, але й не забороняє проводити навчання всіх виконавців та посадових осіб (особливо тих, що виконують роботи підвищеної небезпеки) в навчальних закладах.

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, слід зауважити, що дотримання вимог законодавства про охорону праці на підприємствах з підвищеною небезпекою має загальнонаціональний пріоритет, оскільки ті витрати, які при цьому несуть підприємства, перебиваються створенням більш безпечних умов праці і в результаті збереженням життя та здоров'я працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Москальова В. М. Основи охорони праці : підручник / В. М. Москальова. – Рівне : НУВГР, 2006. – 666 с.
2. Землякова Є. М. Розвиток охорони праці в Україні / Є. М. Землякова, О. М. Следь // Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку виробничої сфери : матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. молодих учених і студ : в 2 т. Т. 1. – Донецьк : ДВНЗ «Донец. нац. техн. ун-т», 2010. – С. 246–247.
3. Про охорону праці : Закон України від 14 жовт. 1992 р. із змінами і допов. // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 49. – Ст. 668.
4. Лозовой А. І. Інститут охорони праці в нормах національного та міжнародного законодавства / А. І. Лозовой // Актуал. проблеми права: теорія і практика. – 2011. – № 19. – С. 342–349.
5. Обушенко О. М. Роль і місце охорони праці у розвитку правової держави [Електронний ресурс] / О. М. Обушенко. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/03march2014/32.pdf>.
6. «Что такое МОТ? Чем она занимается» : изд. бюро МОТ в Москве. – М., 2000. – С. 36.
7. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
8. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 роки : Розпорядження Каб. Міністрів України від 31.08.2011 № 828-р // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 69. – Ст. 2638.
9. Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та Переліку робіт з підвищеною небезпекою [Електронний ресурс] : затв. наказом Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05>.

REFERENCES

1. Moskalova V. M. *Osnovy okhorony pratsi* (Principles of Safety) Pidruchnyk, V. M. Moskalova, Rivne, NUVHR, 2006, p. 666.
2. Zemliakova Ye. M. Materialy mizhnarodnoi naukovo-teoretychnoi konferentsii molodykh uchenykh i studentiv «Aktualni problemy ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku vyrobnychoi sfery» (Issues of Economic and Social Development of the Production Sector), Ye. M. Zemliakova, O. M. Sled., V 2-kh tomakh., T.1., Donetsk, DVNZ «Donetskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet», 2010, pp. 246–247.
3. Pro okhoronu pratsi: Zakon Ukrainy (On Labour Protection Law of Ukraine) vid 14 zhovtnia 1992, iz zminamy i dopovnenniamy, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1992, No. 49, St. 668.
4. Lozovoi A. I. Instytut okhorony pratsi v normakh natsionalnoho ta mizhnanoho zakonodavstva (Institute of Safety Standards in National Law and Mizhnanoho), A. I. Lozovoi, *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*, No. 19, 2011, pp. 342–349.
5. Obushenko O. M. *Rol i mistse okhorony pratsi u rozvytku pravovoi derzhavy* (The Role and Place of Labor in the Development of the Rule of Law), Elektronnyi resurs, Rezhym dostupu: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/03march2014/32.pdf>.
6. *Chto takoe MOT? Chem ona zanimaetsya* (What is the ILO ? What Does She Do), Izdanie byuro MOT v Moskve, M., 2000, p. 36.
7. *Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy* (The Code of Labour Laws of Ukraine), Elektronnyi resurs, Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
8. *Pro skhvalennia Kontseptsii Zahalnodержавnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy rozvytku fizychnoi kultury i sportu na 2012–2016 roky* (On Approval of the Concept of The National Programme on Development of Physical Culture and Sports in 2012–2016) Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 31 serpnia 2011, No. 828.
9. *Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro poriadok provedennia navchannia i perevirky znan z pytan okhorony pratsi ta Pereliku robot z pidvyshchenoiu nebezpekoiu* (On Approval of Procedure for the Training and Testing of the Safety and List of Heightened Danger Works), zatv. nakazom Derzhnahliadokhoronpratsi vid 26.01.2005 No. 15, Elektronnyi resurs, Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05>.

Ю. Ю. ИВЧУК

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОХРАНЫ ТРУДА
НА ПРЕДПРИЯТИЯХ С ПОВЫШЕННОЙ ОПАСНОСТЬЮ

В статье автором проанализированы особенности охраны труда на предприятиях по выполнению работ с повышенной опасностью. Исследуя отечественное законодательство, автор заключает, что финансирование и обеспечение безопасных и здоровых условий труда является одной из основных обязанностей работодателя. В заключение автором обращено внимание на тот факт, что соблюдение основных требований нормативно-правовых актов в области охраны труда на предприятиях по выполнению работ с повышенной опасностью позволит создать более безопасные условия труда, что в результате позволит сохранить жизнь и здоровье работников.

Ключевые слова: работодатель, работник, охрана труда, работа с повышенной опасностью, безопасные и здоровые условия труда.

J. Y. IVCHUK

CURRENT ISSUES OF LEGAL ADJUSTING OF LABOR PROTECTION IN ENTERPRISES
WITH INCREASE DANGER

Problem. In a market economy conditions increasingly growing requirements for worker training, which together with other professional competencies, provide the ability to securely and safely work. The main principle of which is based on public policy in the field of labor protection based on the priority of life and health of workers before any results. Development and improvement of current known technologies, creating new or improve existing anthropological objects often causes the emergence of new or increased intensity of existing production factors. And because the development and implementation of an effective mechanism of safety at such enterprises is not only the key to economic development, but also contribute to the low level of occupational diseases.

Analysis of recent research. Some aspects of the study of the current state and prospects for improving the present situation of employees involved in work in the execution of works of increased danger were reflected in the works B. S. Bezzruk, N. B. Bolotin, S. M. Voloshin, G. G. Hohitashvili, B. N. Zharkov, S. A. Ivanov, S. M. Prylypko, O. M. Yaroshenko, M. I. Inshyn, O. M. Obushenko etc .

The aim of article is the analysis and synthesis of labor protection features in enterprises with work with increased danger performance.

The main material. At the beginning of past century it was possible to attain safety engineering, productive sanitation and fire safety prevention due to comparatively simple to the technical measures and facilities. Before in the process of production raw material was used with the known toxic and fire properties: a technological equipment, machines and instruments, were simple, and productive building after an area and by volume of were small.

Under a labour protection, in Law of Ukraine «On Labour Protection» we understand whole system of legal, social, economic, organizational and technical, sanitary and hygienic and preventive measures and and facilities, sent to maintenance of life, health and capacity of man in the process of exactly labour activity.

Analysing world experience, will pay attention to circumstance that politics of International organization of labour in the field of a labour protection defends fundamentalness of providing of healthy and safe terms of labour.

Conclusions. Thus summarizing the stated it is necessary to notice that the observance of requirements of legislation about a labour protection on enterprises with an increase danger has national priority in general lines. As those charges that carry enterprises here are recovered by creation of more safe terms of labour and as a result maintenance of life and health of workers.

Key words: employer, worker, labour protection, work with increase danger, safe and healthy conditions of labour.